

Рахно А. Я. Черниговский земский врач А.Г. Розенель: вехи жизни и деятельности

Статья посвящена анализу жизненного пути, общественной и медицинской деятельности ординатора Черниговской губернской земской больницы в 1890–1917 гг. и преподавателя губернской земской фельдшерской школы А.Г. Розенеля.

Ключевые слова: Альфред Розенель, Чернигов, земство, врач, губернская земская больница, ординатор.

Rakhno O. Ya. Chernihiv Zemstvo doctor Alfred Rozenel: milestones of life and activity

The article is devoted to Alfred Rozenel's course of life, his public and medical activity as a resident of Chernihiv Zemstvo hospital of 1890–1917 and teacher of province Zemstvo medical school.

Key words: Alfred Rozenel, zemstvo, Chernigiv, doctor, government zemstvo hospital, resident.

[надійшло до редакції: 30.12.2011 р.]

УДК 2615(477.51)“17”

Наталія СУШКО
(Батурич)

Суперечлива постать представника духовного кліру – Симеон Адамович

Питанню дослідження діяльності малоросійського духовенства на теренах Лівобережної України присвятили свої ґрунтовні праці ще в XIX ст. Д. Бантиш-Каменський, В.О. Ейнгорн, С.М. Соловійов та інші. Автори у своїх дослідженнях звернули значну увагу на взаємовідносини ніжинського протопопа Симеона Адамовича й українських гетьманів. У даній статті конкретніше розкриваються підступні дії ніжинського протопопа щодо гетьманів Дем'яна Многогрішного та Івана Самойловича. Разом із тим наголошується на подіях, які відбувалися безпосередньо в Батурич, столиці Гетьманської України.

У період Гетьманщини для втручання в українські справи представники владної верхівки Московської держави досить часто зверталися до послуг довірених осіб, особливо до представників українського духовенства, яке на той час користувалося значним політичним впливом. Враховуючи зацікавленість Москви, представники вищого українського духовенства збирали інформацію про події в Україні, щедро “ділилися” нею, за що отримували певні преференції. Натомість, в Україні такі духовні особи звинувачувалися у зраді. В історіографічній традиції за ними закріпились визначення – “вороги козацької держави”, “авантюристи” [1].

Ніжинський протопіп Симеон Адамович – один із представників українського духовенства, що служили інтересам Московської держави. Він відіграв помітну роль у розвитку російсько-українських відносин другої половини XVII ст. Для того, щоб успішно виконувати поставлену перед ним задачу, протопіп Симеон у 1669 р. входить у довіру до гетьмана Дем'яна Многогрішного, стає його радником, і водночас інформатором-доносителем на нього в Москву. С. Адамовичу було надано царським урядом особливу грошову суму для роздачі впливовим українцям [2]. Отримані кошти протопіп Симеон, ймовірно, використовував для того, щоб здійснювати підкуп серед представників коза-

цької старшини. Наприклад, у дослідженні О. Романової є згадка, що ніжинський воевода І.І. Ржевський повинен був повідомляти про отриману інформацію протопопу С. Адамовичу, а останній через своїх довірених людей мав пересилати її до московського царя [3]. Розквіт авантюрної діяльності Симеона Адамовича припадає на час правління гетьманів Лівобережної України Дем'яна Многогрішного та Івана Самойловича.

У січні 1669 р. він доповідав цареві про намір гетьмана Д. Многогрішного зробити так, щоб “у нас у Малій Росії й нога Московська не стояла” [4]. Намагаючись принизити новообраного гетьмана, С. Адамович звинувачував його в привласненні податків, зловживанні владою, честолюбстві й грубості. Це – перший донос на гетьмана, яких потім буде чимало. Крім того, церковник скаржився, що гетьман тривалий час тримав його у в'язниці, забрав собі податки з пасік і горілчаних котлів, і взагалі – він “великий ворог, а не доброхот пресвітлій царській величності” [5]. Наприкінці листа С. Адамович умовляв царя не тільки не виводити з українських міст російські залоги, але навпаки – посилити їх. Звичайно, не все в цьому доносі відповідало дійсності. Але те, що Д. Многогрішний на перших порах виступав за повернення Україні автономних прав – безперечно. Московський цар Олексій Михайлович із недовірою поставився до обвинувачення в бік гетьмана, тим самим підштовхнувши Симеона Адамовича до наступної авантюри.

Судячи з дослідження історика С. Соловйова, після невдалої спроби зганьбити українського гетьмана перед Московським царем протопіп Симеон у вересні 1670 р. подав лист Константинопольському патріарху з прокляттям на гетьмана Д. Многогрішного. У Константинопольського патріарха не було іншого вибору як проголосити анафему гетьманові, оскільки на нього тиснув турецький султан, який протегував конкуренту гетьмана – правобережному гетьману Петру Дорошенку.

Звістку про анафему на гетьмана незабаром привіз до Батурина Брацлавський протопіп Роман Ракушка-Романовський. Несподівана новина схвилювала Дем'яна Многогрішного та його найближче оточення. Щойно гетьман довідався про те, що в Константинополі його прокляли, як виходячи із гетьманського будинку свого, “упал и об косяк двери ушибся до полусмерти” [6]. Після цього випадку гетьман вирішив, що це, без сумніву, дія анафема. Він за допомогою звернувся до свого вірного порадника архієпископа Чернігівського Лазаря Барановича, який з недовірою ставився до Симеона Адамовича. Духовний наставник одразу ж написав про прокляття гетьмана до Московського патріарха Іоасафа [7].

Про подальші події стосовно зняття анафема можна прослідкувати в дослідженні С. Соловйова. Автор “Історії Росії з найдревніших часів” повідомляє, що справу негайно почали вирішувати в Москві. Для “ходатайства” перед Візантійським патріархом про зняття прокляття з Многогрішного відправився в Константинополь перекладач Христофоров від царя Олексія Михайловича. В царській грамоті звучало щире прохання: “Учини, святейший патриарх, по прошенью царского величества, изволь дать прощальную грамоту гетману Демьяну Игнатовичу и с тем отпусти меня к царскому величеству” [8].

Як свідчить історичне джерело, константинопольський патріарх не одразу погодився з Христофоровим. Він боявся помилуванням зашкодити християнству: “<...> пошлю я к Демьяну Игнатовичу прощальную грамоту, а он станет этим хвалиться, узнает Дорошенко, тотчас отпишет к султану, и будет от этого великое кровопролитие” [9]. Христофоров намагався використати свій дипломатичний хист, щоб переконати патріарха в тому, що прощальну грамоту він одразу ж відвезе до московського царя і отримає

дозвіл надати її гетьманові, але за умови, що хвалитися перед народом Дем'ян Многогрішний не буде [10]. Константинопольський патріарх довго вагався, але все ж таки анафему з українського гетьмана було знято.

Однак, незабаром Україну спіткало наступне лихо. Влітку 1671 р. на західному боці Дніпра починається війна: з одного боку П. Дорошенко з турками і татарами, з іншого – поляки пустошили Україну. Гетьман Дем'ян Многогрішний у цей час висловлював невдоволення стосовно невизначення кордонів між Україною і Литвою по р. Сож. Уже наприкінці 1671 р. в Москві стало відомо про сумніви українського гетьмана.

Для роз'яснень у польських справах у січні 1672 р. до гетьмана Д. Многогрішного в Батурин приїхав стрілецький полуголова А. Танєєв. Йому гетьман повідомив свої побоювання, що московський цар велів віддавати землю нашу потроху полякам. Саме в цей час при гетьмані в Батурині жив голова московських стрільців Григорій Неєлов. Він розповів А. Танєєву, що ніжинський протопіп Симеон Адамович їздив в Новгород-Сіверський до архієпископа Лазаря Барановича, заїхав по дорозі в Батурин, був у гетьмана і почув від нього про те, що московський цар на його місце хоче поставити київського полковника Костянтина Солонину, а його, гетьмана, хоче зняти. Як відомо, Дем'ян Многогрішний недовіряв Симеону Адамовичу і, можливо, розпочавши таку розмову хотів остаточно переконатися у своїх сумнівах. Ніжинський протопіп переконував гетьмана, щоб він не вірив таким чуткам, адже цар його шанує. Відчувши, що слова протопіпа можуть бути нещирими Д. Многогрішний хотів відскити С. Адамовичу голову шаблею прямо у себе в світлиці, але стримався. Протопіп дуже злякався, адже він неодноразово чув про запальний характер гетьмана [11].

Український історик І. Крип'якевич так характеризує Д. Многогрішного: “Це була людина твердої вдачі, абсолютист, непоступливий і задиристий, – сам собі завдячував кар'єрою і не думав ні перед ким поступатися” [12]. Серед отруєної московськими інтригами, підкупамі, двоєдушністю атмосфери почував себе безсилим і часто, спровокований московськими посланцями або деким із старшини, висловлювався гостро й відверто, говорив більше, ніж було потрібно. Саме такі розмови він мав із царськими посланцями М. Савіним у грудні 1671 р. та з А. Танєєвим у січні й березні 1672 р. Результати такого “недипломатизму” гетьмана далися йому взнаки: він озброїв проти себе Москву, яка не терпіла людей відвертої, негнучкої вдачі, особливо гетьманів.

Симеон Адамович після заслання Дем'яна Многогрішного до Сибіру в 1672 р. намагався увійти в довіру до його наступника – Івана Самойловича. Але йому це деякий час не вдавалося. Проте, він “в бытность свою у Двора, умел снискать особенное благоволение Царя Алексея Михайловича, который велел не только Малороссийским Полковникам, но даже Гетману и Воеводе, совещаться с ним во всех важных делах” [13]. У 1676 р. С. Адамович знову пише донос на гетьмана І. Самойловича, але московський цар йому і цього разу не повірив. У результаті доносителя було заарештовано. В січні 1677 р., на третій день після Богоявлення, в Батурині розпочався суд над ніжинським протопіпом С. Адамовичем. Окрім козацької старшини, на цьому суді були присутні також представники вищого духовенства Л. Баранович і Й. Галятівський. Суд ухвалив протопіпа спочатку до смертної кари. Однак у надісланих московським царем грамотах повідомлялося – “протопіпа смертю не карать” [14]. Тож, 11 серпня 1677 р. С. Адамовича було привезено до Москви, і наступного ж дня заслано до Сибіру, де опальний це-

рковник урешті вгамувався й не маючи можливостей до політичного інтриганства, звернувся до релігійної літератури, написавши “Орації”-панегірики [15].

Таким чином, ніжинський протопіп Симеон Адамович став жертвою інтриг, які протягом тривалого часу плів проти керманців Гетьманської України, в результаті, розділивши з ними сумну долю заслання до Сибіру.

Джерела та література

1. Романова О. Малороссийское духовенство в русско-украинских взаимоотношениях (1659–1672): Симеон Адамович // Проблемы истории России. – Екатеринбург, 2008. – С. 38.
2. Ейнгорн В. Очерки из истории Малороссии в XVIII в. Сношения малороссийского духовенства с московским правительством в царствование Алексея Михайловича. – М., 1899. – С. 421–425.
3. Романова О. Вказана праця. – С. 47.
4. Соловьев С. История России с древнейших времен. Т. 12. – М., 1862. – С. 100–101.
5. Там само.
6. Маркевич Н. История Малороссии. Т. II. – М., 1842. – С. 194.
7. Там само.
8. Соловьев С. Вказана праця. – С. 100–101.
9. Там само. – С. 98–99.
10. Там само.
11. Там само. – С. 100–101.
12. Рєєнт О.П., Коляда І.А. Усі гетьмани України. Легенди. Міфи. Біографії. – Х., 2008. – С. 226.
13. Бантыш-Каменский Д. История Малой России со времен присоединения оной к Российскому государству при царе Алексее Михайловиче. Часть вторая. – М., 1822. – С. 98.
14. Соловьев С. История России с древнейших времен. Т. 13. – М., 1863. – С. 261.
15. Буланин Д. Симеон Адамович // Словарь книжников и книжности Древней Руси. Вып 3. Ч. 4. – М., 2004. – С. 558.

Сушко Н.М. Суперечлива постать представника духовного кліру – Симеон Адамович

У дослідженні розглядаються питання взаємовідносин між українськими гетьманами та представниками духовенства на прикладі діяльності ніжинського протопіпа Симеона Адамовича. Аналізується його значна роль в політичному та духовному житті Лівобережної України в часи правління гетьманів Дем'яна Многогрішного та Івана Самойловича.

Ключові слова: ніжинський протопіп, Гетьманщина, Лівобережна Україна, українські гетьмани, архієпископ Чернігівський Лазар Баранович, московський патріарх Іоасаф.

Сушко Н.Н. Противоречивая личность представителя духовного клира – Симеон Адамович

В исследовании рассматриваются вопросы взаимоотношений между украинскими гетманами и представителями духовенства на примере деятельности нежинского протопіпа Симеона Адамовича. Анализируется его значительная роль в политической и духовной жизни Левобережной Украины во времена правления гетманов Демьяна Многогрешного и Ивана Самойловича.

Ключевые слова: нежинский протопіп, Гетманщина, Левобережная Украина, украинские гетманы, архієпископ Черниговский Лазар Баранович, московский патриарх Иоасаф.

Sushko N.M. The contradictory personality of the clergy representative Symeon Adamovych

The research discovers the relations between Ukrainian hetmans and the clergy analyzing the activity of Nizhyn archpriest Symeon Adamovych. His significant role in political and spiritual life of the Left-Bank Ukraine during the hetmanship of Demian Mnogohrshniy and Ivan Samoylovych is revealed.

Key words: Nizhyn archpriest, Hetmanshchyna, Left-Bank Ukraine, Ukrainian hetmans, the Chernihiv archbishop Lazar Baranovych, Moscow patriarch Ioasaphus.

[надійшло до редакції: 11.12.2011 р.]

Торгові лавки та церква Петра і Павла з дзвіницею (1810-ті роки) Ніжинського Благовіщенського чоловічого монастиря на початку XX ст.
(листівка з колекції К.І. Ягодовського (Чернігів), уміщена в книзі П.П. Моціяки "Ніжинський історико-філологічний інституту
князя Безбородька у портретах його директорів" (Ніжин, 2011))